

Shoah în percepția celei de a doua generații

Copiii supraviețuitorilor povestesc

Au fost cei care au povestit neîncetat și amănunțit, care erau însuflețiți de misiunea de a transmite generațiilor viitoare experiența lor, cu speranța ca mărturiile lor să stăvilească orice încercare de a repeta ororile tecutului. Alții au refuzat să se destăinuie, pe când copiii lor încercau să deslușească ce se ascundea în taina tăcerii. Mulți au integrat trăirile traumatice ale părinților și au rămas pentru o viață tulburați și marcați de durerea părinților.

Reproducem aici fragmente din amintirile consemnate în interviurile din volumul în pregătire *Destine evreiești la Timișoara* de Getta Neumann cu colaborarea Smarandei Vultur.

Getta Neumann

Andy Markovits

... tata nu mi-a povestit niciun fel de detalii concrete despre Shoah, nimic despre ce a simțit când a aflat că ambii părinți și doi frați au fost uciși la Auschwitz.

... revenind la întrebarea ta, nu a avut loc nicio discuție despre bunicii mei, nimic explicit. În Viena, devenisem complet absorbit de Al Doilea Război Mondial, era singurul lucru despre care citeam. Citeam cărți despre istorie și războaie și tatăl meu spunea: „Te rog citește Kafka sau Tolstoi, altceva, orice altceva.” Nu voia să fiu obsedat de această perioadă din istorie care a fost atât de cruntă pentru el și lumea lui. Am citit mult despre Stalingrad și lagăre, m-am dus la filme și asta a devenit o parte intrinsecă a identității mele.

Poate că nu vorbeau despre Holocaust, fiindcă voiau să te protejeze de o traumă.

Da, sunt sigur și nu îi condamn... Cred că era în ordine... Am aflat eu singur, destul de devreme. Ai dreptate, voiau să mă protejeze, dar poate să se protejeze

și pe ei înșiși. Și era cumplit, știi, cumplit... Nu era un subiect de conversație. Îmi amintesc, oh, interesant, parcă am face aici un fel de terapie. Îmi amintesc de nopțile în care dormeam la Manci. E interesant că îmi revine asta... Mă jucam cu Richard, îmi plăcea aparatul lui de radiografie. Tot speram să-mi facă radiografii (*râde*) și de altfel, el făcea toate radiografiile fără mănuși, iar mâinile lui arătau groaznic! Într-una din aceste nopți m-am trezit că Manci țipa *Anyuka, Anyuka!* (Mama, mama!) Și Richard o consola și îi spunea, parcă jenat, *András e aici, nu, nu!* ca și cum ar spune, *să ascundem oroarea de el*, cu alte cuvinte, *nu mai țipa, nu numai că îl trezești, îl și tulburi*. Era îngrozitor, dar ce mă răscolea și mai mult era că simțeam durerea de nedescris care o sfâșia pe Manci în acele momente. Țipa *Anyuka, Anyuka!*... Când m-am întors acasă, i-am întrebat pe tata și pe mama, iar ei nu mi-au spus *Ți-ai imaginat asta* sau *E isterică*, mi-au spus ceva vag despre bunica mea, mama lui Manci, care a fost ucisă în război de către germani, dar nimic detaliat, Doamne ferește, despre vreun crematoriu, nimic de acest gen. ... nici mai târziu, când am devenit adult, tata nu mi-a povestit niciun fel de detalii concrete despre Shoah, nimic despre ce a simțit când a aflat că ambii părinți și doi frați au fost uciși la Auschwitz.

Peter Willkovits

Povestea rareori, iar după aceea, nopți întregi nu putea să doarmă...

În 1944 au început deportările din Budapesta. Un ofițer ungar îi făcea curte mamei și o proteja, dar ea nu a vrut, se pare, să cedeze avansurilor lui și până la urmă au fost deportate ea cu Edith și Vera, cele două fete ale surorii ei mai mari, care erau de o vârstă cu ea, pentru că între mama și sora ei era o mare diferență de vârstă. Edith și Vera au reușit, nu știu cum, să fugă. Cu toate că m-am întâlnit cu ele mai târziu, niciodată nu le-am întrebat cum. Au reușit să fugă și s-au ascuns într-o fabrică de cărămidă. Atâta știu. Mama nu, ea a mers mai

departe și a ajuns la Auschwitz. Acolo a stat un an, până în 27 ianuarie 1945, când lagărul a fost eliberat de ruși. Din cauza asta niciodată n-am putut să spun ceva rău despre ruși, pentru că mama a rămas cu ideea că rușii sunt buni. E de înțeles, au eliberat-o. Nu știu dacă Edit néni, mama ta, voia să povestească despre perioada din lagăr.

N-a povestit aproape nimic. Nu a vrut.

Povestea rareori, iar după aceea, nopți întregi nu putea să doarmă, deși mie mi-a plăcut întotdeauna istoria și eram foarte curios, m-am ferit să o prezint despre povestea asta.

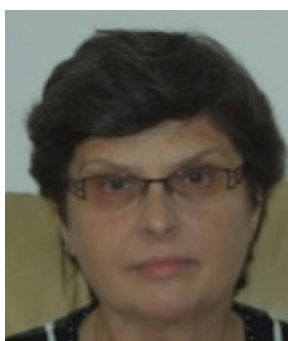
Eu cred că nu voia să te încarce cu tot ce-a suferit.

Nu știu, nu-i plăcea să povestească, doar rar de tot. Despre viața de lagăr mi-a

povestit, doar așa, fragmente, nu ceva cursiv. Ea era o femeie foarte deșteaptă, avea o inteligență nativă, o ții minte. Că școală prea multă n-a făcut, dar era deșteaptă. A înțeles că trebuie să răzbată prin perioada asta și s-a gândit că, pe de o parte, trebuie să fie cât mai cenușie, mai ștearsă, să nu iasă în evidență, să facă tot ce i se spune și pe de altă parte, să aibă grijă de persoana ei, să fie atentă la igienă. Se despăduceau una pe alta, că erau două surori de lagăr pe prici, se despăduceau ca animalele. Mi-a povestit că le-au scos la câmp, la săpat cartofi și cineva i-a aruncat o basma roșie, frumoasă. Ea a luat-o și a dat-o imediat la altcineva contra unei bucăți de pâine. Asta mi-a rămas în cap, povestea asta. Și mi-a explicat că dacă aveai o basma roșie, poate ar fi spus: „Aia cu basma roșie să vină aici.” Așa toate erau rase în cap, toate erau la fel. Era tânără, avea 27 de ani, în plină forță, a rezistat. Asta este tot ce mi-a povestit despre perioada din lagăr.

După aceea a urmat întoarcerea acasă. A fost tot așa, o epopee. Cu mașini, pe jos, din lagăr în lagăr, din unitate militară în unitate militară. A povestit despre fasolea la ceaun și cașa ce o fierbeau și o mâncau soldații. Ea primea un blid de mâncare și în fiecare loc primea câte un certificat unde era scris să nu i se facă neazuri pe drumul ei spre casă, spre România. Am documentele astea. Și a ajuns acasă cu „fantastica” greutate de 36 de kilograme.

Elisheva (Erzsi) Ezri

... era un om care vorbea despre ce a trăit, era tot timpul frământat de trecut.

Tata a fost deportat la 20 și ceva de ani, întâi de la Oradea la muncă forțată și după aceea în lagărul din Theresienstadt (Terezin). Pista, fratele lui, a fost la Mauthausen. Amândoi au supraviețuit, dar mama lor, bunica mea, a pierit la Auschwitz. Bunicul murise deja în 1942. Toată familia din partea lui tata, adică ceilalți șapte frați cu neveste sau bărbați, cu copii, au fost deportați.

Tatăl meu a fost un om sufletist, foarte sufletist. Nu toți vorbesc despre ce au trăit în timpul războiului, dar el era un om care vorbea despre ce a trăit, era tot timpul frământat de trecut. Țin minte că pe masă erau mereu fotografii, documente și povestiri în legătură cu deportarea și viața în lagăr. El scrisese un jurnal în timpul deportării, a adunat acte, cartele de mâncare, autorizații, povestiri, poezii în legătură cu Shoah. Ca prin minune a reușit să se întoarcă din lagăr cu o valioară cu documente. Deja pe atunci s-a gândit să transmită generațiilor viitoare mărturii despre acele vremuri de groază.

Coperta colecției *Anti-Fascism* confecționată din materiale aduse din lagăr de Teodor Feldmann

După război, a avut ideea să strângă documente și de la alții. Când se întâlnea cu prieteni sau cunoștințe sau rude care au fost și ei în detașament de muncă sau lagăr, le spunea: „Încredințați-mi fotografia sau scrisoarea de care vă puteți despărți, astfel ca această colecție să devină mai bogată și să rămână ca document pentru viitor.” Mulți au fost de acord și au cedat amintirile lor, cu toate că erau lucruri personale. Tata a păstrat corespondența între el și fratele și mama lui, cât timp ei erau încă la Oradea, cât și schimbul intens de scrisori între frați și cu alte rude. Mesajele erau cenzurate, dar se putea citi printre rânduri. S-a păstrat și cartea poștală scrisă de un vecin creștin din Oradea care l-a anunțat pe tata într-un limbaj cifrat că mama lui a fost deportată. Eu am astăzi fotocopiile acestor documente, originalele sunt la Yad Vashem.

Getta Neumann

Nu a vrut să povestească

Nu a vrut să povestească.

Mama, Edit Fuchs, era din Sighet, orașelul pitoresc din nordul Transilvaniei, unde se varsă Iza în fluviul Tisa și munții împăduriți nu sunt departe. Casa familială era pe strada principală, unde se afla și magazinul de textile care era locul de muncă și sursa de venit. Părinții erau evrei ortodocși, cu șase copii și cu gospodărie kasher. Copiii creșteau totuși destul de liber ca să nu se sfiască să ascundă peruca bunicii care a fost astfel nevoită - prea supărată nu a fost! - să renunțe la ea. Viața era frumoasă și veselă la Sighet, cu petreceri, dans și concerte de casă de pian, cu excursii în munți, schiat iarna și baie în râu vara.

Când soldații germani au ocupat Sighetul, un ofițer s-a încartiruit în casa familiei Fuchs. Într-o seară târziu, ofițerul a venit beat acasă și a cerut să vorbească cu tatăl mamei. I-a spus, de față era și fiul lui, Mendu, să abandoneze totul, casă și magazin și să plece undeva, că va fi rău pentru evrei. Unde să fi plecat? De ruși se temeau și mai mult decât de nemți.

Următorul moment de care știu l-am derulat de nenumărate ori în fața ochilor. Familia Fuchs, părinții cu Edit, cu Zseni, sora ei mai mare, Moși, fratele ei iubit, student la drept, Ottika, fratele cel mai mic, au coborât din vagoane la Auschwitz. Edit, 22 de ani, era la brațul mamei. Un ofițer cu alură elegantă, cu mânuși albe, indica direcția în care să meargă, la dreapta sau la stânga. Dr. Mengele, „îngerul morții”. Mama și fiica au pornit-o într-un sens, când ofițerul i-a separat și a trimis fiica în direcția opusă. Le-a venit greu să se despartă...

Despre lagăr, despre munca în fabrică în Ruhrgebiet nu știu mai nimic. Știu că mergeau mult pe jos, că au înnoptat în grajduri. O dată au dormit la o fermă și au găsit niște ouă în coteț. Înainte de plecare, țăranul a spus gardienilor că nu-i pare rău de ouă, dar era un ou din porțelan (poate motiva găinile să clocească!) de care are neapărat nevoie. Fetele s-au speriat, pentru că se temeau de repercusiuni. Cine avea oul cu pricina? Zseni, cea stângace și cam greoaie. Dar cum să-l dea înapoi fără să se știe că ea era vinovata? Când ajungea aici cu povestirea, mama se ridica și imita mersul împleticit al lui Zseni și cum a lăsat să alunece oul pe jos. Și râdea...

Mai știu că a lucrat într-o fabrică de muniții la sau lângă Leverkusen, alături de femei germane. Mi-a povestit că erau unele care le-au adus o bucățică de pâine, cu toate că nici ele nu aveau ce să mănânce. Era important pentru ea să cunosc acest detaliu.

Danny, băiatul meu, a încercat să o tragă de limbă, pe ocolite, dar când mama și-a dat seama ce gând îl bate, s-a înnegurat și a tăcut. Odată mi-a explicat tăcerea ei: „Ne-a fost rușine că am supraviețuit! Înțelegi? Am fost ca animalele!” Avea fața răvășită, se uita la mine cu disperare. Ei îi era rușine, ei, care s-a ferit să descrie pe nemți într-o lumină negativă, nu cumva să trezească în sufletul meu de copil ura față de un popor!

În ultimul ei an de viață, în 1994, a văzut *Schindler's List*, filmul lui Spielberg. Era foarte răscolită și i-a scăpat unicul detaliu sordid pe care mi l-a destăinuit. Mi-a zis: „Exact așa a fost. A trebuit să ne dezbrăcăm, ne-au tuns la zero, nu ne-am mai recunoscut!” Îmi revin acum ultimele cuvinte din *Jurnalul* lui

Hélène Berr, o femeie tânără, studentă la litere, îndrăgostită de Paris, poezie, muzică și un tânăr care o iubește: *Horror! Horror! Horror!* Hélène Berr a murit la Bergen Belsen. Părinții mamei au fost gazați la Auschwitz, Ottika la fel. Moși a fost împușcat când a încercat să evadeze.

Nu ar fi drept să o descriu pe mama așa cum ea nu a vrut să-mi rămână în amintire. Nu a fost înfrântă, și-a păstrat omenia și bucuria de viață. Am o fotografie pe care mi-a dat-o în 1979 cu câteva rânduri pe spate: „Așa arăta mămica ta în 1947.” Urmau vorbe de alint...

